

'sarmen't'. D'on també *clematina*

CLEMENT, pres del ll. *clemens*, -tis, id. □ 1.ª doc.: 1640, DTo. («*clement* o *piadós*», «*clement* o *misericordiosament*»); la presència en el S. xv es pot deduir en alguna mesura de l'ús que fa Isabel de Villena de *clementissim* (*Vita Cr.*, cap. 17) i del caràcter molt usual, ja llavors, de l'abstracte *clemència*.

DERIV.: *Clemència* [S. XIV, Cròn. del Cerimoniós; freqüentíssim en Joanot Martorell], pres del ll. *clementia* id.; «no tenint *clemència* ne pietat a lur proïsme crestià», *Tirant* (Ag. I, 300), «Tirant en aquell cas volgué usar més de *clemència* que de crudelitat» (id. II, 103; de nou encara I, 349; II, 41, 140, 163, 229). S'usà també molt i des de molt aviat el negatiu *inclemència* [«inhumanitas, acerbitas», DTo., 1756 Lacav.], no tan *inclement* [id., id.], amb propensió sobretot a aplicar-lo a l'atmosfera: «sota dels pòrtics --- de la plassa --- podent-s'hi passejar còmodament en temps de calor, pluja y altres *inclemències* de temps», B. de Maldà (*Excursions*, p. 83), ço que sempre ha repercutit en un major ús de l'oposat *clement* amb matis semblant: «Canàries, amb la caterva / d'illes de foc, amb cel *clement*», Coromines (*Elegia de València*, v. 90, O. C., 1398). Adjectiu d'ús intermitent, llatinitzant, en totes les llengües romàniques (del fr. ant. *clemenz* ja un cas el 1213, *Rom.* LXV, 485, del cast. *clemente* un parell a fi S. xv, APal., Nebr.), mentre que de l'abstracte n'hi ha també allà testimonis anteriors (cast. S. XIII); *clemença* variant poètica (Ausiàs, etc.). Del NP *Climent* o *Clement*, nom de papes etc., i del seu femení *Clemència*, -ença, n'hi ha molta documentació des de l'Edat Mitjana, d'on deriva *clementina*, substantivat en diversos usos: decretales [1380]; *taronges + clementines* són una de les menes de taronja estimades en terra valenciana (Benifairó de Valldigna, 1962).

Clemis, clemis, V. aclamait (CLAMAR)

CLENXA, 'ratlla que divideix els cabells en dues porcions', que en alguns parlars valencians s'aplica a aquestes porcions o a flocs llargs de cabells, i també en part del valencià i dels parlars extrem-occidentals té la forma *crenxa*, aplicada a la línia de carena d'una muntanya; sembla ser derivat del verb *clenxar* 'fer la clenxa o partió dels cabells'; paraula germana del cast. *crencha*, d'iguals significats, i del port. antiq. *crencha* 'trena', que són d'etimologia incerta, però en tot cas la fonètica prova irrecusablement que no pot ser un mot genuí en totes tres llengües; encara que no és ben segur si, havent nascut en portuguès, es propagà fins al català, o si és el català el que el transmeté als altres dos idiomes, això últim és força més probable, per raons cronològiques i d'altres; l'aspecte del mot sembla revelar que *clenxar* ve d'un verb terminat en -ENTICARE, terminació que suposaria un origen pre-romà, segurament indoeuropeu: potser de l'arrel KRI/KRIN- 'separar', si la inicial *cr-* fos la més antiga, o bé d'un *CLENTICARE 'inclinat, dominar (el cabell)' —proba-

blement sorotàptic— si, com indica la cronologia, és la inicial *cl-* la més antiga. □ 1.ª doc.: *clenxar*, c. 1390, i potser ja c. 1260, en tot cas el derivat verbal *clenxador* apareix sovint des de 1346; el substantiu *clenxa*, c. 1370; *crencha* i *crencher* val., 1460; en castellà *crencha*, 1490; port. *crencha*, c. 1520.

El verb, *crenchar*, ni tan sols existeix en aquestes llengües, altre fort argument per admetre que en elles *crencha* és manllevat del català, mot transmès per la moda, i pel luxe i prestigi de la cort catalana i de les ciutats de València i Barcelona en aquell període. *Clenxador* el trobem en molts inventaris antics: «item tres pintes de vori belles; item dos *clenxadós* de vori bels» en un de mallorquí de 1346, i en un de 1508 de Sta. Coloma de Q. (*DAG.*, *AlcM*). No es pot pensar en errades o males datacions perquè Alart en col·leccionà uns quants més en docs. rossellonesos: «dotze *clenxadors* de vori» a. 1363, «un *clenxador* de vori ab una ymağa» a. 1370 (*InuLC*, s. v. *clenxador*); «un *clenxador* de vori, toques de péra de toc» (id., s. v. *cl-i* s. v. *toch*); també hi ha *crenchiador*, però en una font més tardana, valenciana (a. 1472-89), el *Liber Elegantiarum* de Joan Esteve («lo *crenchiador* de les dones: discerniculum; acus quae capillos mulierum ante frontem dividit» (I, 1v); i en un inventari aragonès de 1402: «huna crespina de ffilo d'oro, nueva; lun *crenchador* de vori» (*BRAE* II, 222).

D'altra banda del verb *clenxar* tenim informació antiga, directa i molt repetida, en el *Torcimany* de L. d'Aversó (c. 1390), que pren cura d'avisar-nos que *clenxa* és present del verb, que està «per *clenxar*», no sols com a substantiu, «per la clenxa» (§ 534.4 i 5),¹ després va citant (en les rimes respectives) totes les principals formes d'aquest verb: *clenxà* (§ 29.36), *clénxe* (§ 939.4) i *clenxi* com a rima única de *penxi* (§ 1195.1).

De més és versemblant que en una *Estampida* de Cerverí de Girona, c. 1260 (ed. Ugolini, p. 584, v. 43; ed. Riquer, núm. 25), hi hagués ja aquest verb *clenxar*, encara que l'hagi alterat el còdex únic del poeta, que deixa d'escriure la *c-* inicial del mot, parlant d'una dama que se'està pentinant: «Amors, mal sias estenxa, / car midons no m'as atenxa / sol d'aytan que quan se [*c*]lenxa, / tengués l'espill o la penxa»; «Amor, maleïda siguis, que no m'has aconseguit ni tan sols que quan se pentina —se clenxa— jo li sostingués el mirall o la pinta» (veg. la nota a la nostra ed.).² El substantiu *clenxa* no és gaire menys antic que el verb. Es llegeix no sols en el *Torcimany*, sinó ja en un passatge de les *Històries Troianes* de Gui de Columnes traducció de Jacme Conesa (n. Montblanc 1320, †1390), que la començà el 1367: «meraveyllàs molt dels seus cabeyls, resplandents de gran rorsor, los quals per aguals parts departia una clenxa de blancor de neu passant per mig del cap, e alguns fils d'aur, detràs lligats, sots certa ley e regla» (p. 101).³ Com a mot especialment conegut recull després el substantiu el *Vocab. Cat.-Alemany* de 1502: «la clenxa: die Schaitel» (o sigui precisament la 'ratlla que parteix els cabells'), precedint *lo front* i darrera *los cabells* i